

Några eltekniska termer — harmoni och variation

Skilnaderna mellan rikssvensk och finlandssvensk fackterminologi har hittills uppmärksamats i relativt ringa utsträckning. I artikeln nedan redogör fil.dr Marianne Nordman, Vasa högskola, för en än så länge begränsad undersökning av termbruket i några rikssvenska och några finlandssvenska texter inom området elteknik.

Inom eltekniken har man, om man jämför med andra områden, rätt länge utfört ett systematiskt terminologiskt arbete. Det finns speciella organ som befattar sig med termfrågor och som ger villrådiga språkbrukare råd. Liksom inom andra sektorer går trots allt språket i elteknik i viss mån sin egen väg utanför standarder och rekommendationer. Den eltekniska terminologin på svenska är alltså inte så enhetlig som man kanske väntar sig och någon direkt termharmonisering förekommer inte.

För att närmare utröna i vilken utsträckning och på vilka punkter en differentiering uppträder har jag granskat bruket av några eltekniska termer i ett par rikssvenska och i några finlandssvenska facktexter.

Som rikssvenskt material för min undersökning har jag använt Per Blomqvist & Tonnie Walhström: *Teknik. Faktabok med arbetsuppgifter*. Högstadiet. Uppsala 1981., utgiven av Almqvist & Wiksell Läromedel AB. I en lärobok förväntar man sig att terminologin är korrekt. Den rikssvenska handboken *Tekno's EL*, utgiven av Teknografiska institutet i Stockholm 1981, har använts vid termkontrollen.

Det finlandssvenska materialet har excerperats ur *Elbladet*. Från elverket till elför-

brukaren., nummer 1/79, 2/80, 3/80, 2/81, 3/82, 4/82 och 2/83. Tidningen ges ut av Finlands Elverksförening r.f. och kommer ut både på finska och på svenska. Artiklarna har fått sin svenska språkdräkt i huvudsak genom översättning, vilket helt naturligt har betydelse för termvalet. De båda texttyperna har alltså i fråga om sin tillkomst olika språkligt-terminologiska förutsättningar, men i båda fallen är det fråga om elteknisk text på svenska.

Av 53 excerperade termer förekommer 20 bara i den ena av källorna, antingen i den rikssvenska eller i den finlandssvenska. Dessa termer behandlas inte ytterligare i den här undersökningen, eftersom en direkt jämförelse är omöjlig. I 20 fall använder båda källorna samma term, ibland dock så att *Elbladet* har flera termer för samma begrepp och av dessa termer stämmer en överens med termen i den rikssvenska källan. Termer som förekommer i båda källorna är: *eluttag, koppla till, vägguttag, ledning, sladd, skarvsladd, matarledning, gruppcentral, fasledare, nолledare, propp, skarvuttag, strömbrytare, stift, stickpropp, lock, lamphållare, glödlampa, lampsockel, säkringssockel*.

Elbladet har fler än en term i följande fall:

Teknik

skarvsladd
smältsäkring, propp
strömbrytare
stickpropp
lock

De 13 fall där de båda källorna vanligen ger olika term för samma begrepp är följande:

Teknik

(säkringen) går
skyddsjordledare
smältsäkring
huvudströmbrytare
skyddsjordad väggkontakt

Europakontakt
nyckelhålspropp
metalltråd
signalpärla
passdel
propphuv
fast anslutning
kontaktskruv

Elbladet

skarvsladd, skarvledning
propp, smältskydd, smältpropp, säkring
strömbrytare, strömställare, avbrytare
stickpropp, stöpsel
(dosornas) lock, täcklock

Elbladet

(smältskyddet) brinner
skyddsledare
smältskydd, smältpropp
huvudbrytare, huvudavbrytare
skyddsjordningskontakt, skyddskontakt,
skyddskontaktuttag, schuko-uttag
Euro-stickpropp, skyddsisolerad stickpropp
schuko-stickpropp, jordad stickpropp
smälttråd
märkskiva
bottenkontakt
säkringslock
fast installation
anslutningsskruv

Av termerna ovan förekommer endast några få i svenska allmänspråkliga ordböcker. *Smältsäkring* tas upp i Bonniers svenska ordbok (Bonn.), Illustrerad svensk ordbok (Ill.) och Svenska Akademiens ordlista (SAOL) och ges också en finsk term i Ruotsalais-suomalainen tekniikan ja kaupan sanakirja (Talvitie). Detsamma gäller *stickpropp*. Termerna *smältskydd*, *huvudströmbrytare* och *smältpropp* noteras i Ill. och SAOL och får finsk motsvarighet i Talvitie. Enbart i Talvitie och inte alls i de svenska ordlistorna noteras *skyddsledare*, *propphuv*, *huvudbrytare*, *bottenkontakt*, *smälttråd*, *kontaktskruv*, *anslutningsskruv*. Av de här termerna är det endast *kontaktskruv* och *propphuv* som finns med i Teknik. Resten förekommer bara i Elbladet.

Övriga termer ovan tas inte upp i de svenska ordlistorna och inte heller i Talvitie. Endast några av de undersökta termerna återfinns i SFS-standarderna. Där upptas t.ex. *eluttag*, *smältsäkring*, *säkring*, *propp*, *smältpatron*, *huvudbrytare*, *smältskydd*, *strömställare*, *strömbrytare*, *bottenkontakt* och *säkringslock*.

För att närmare utreda hur bekanta termerna är för fackmannen, ingenjören, utfördes en enkät där i huvudsak sådana termer togs med som verkar vara olika i rikssvenskt och i finlandssvenskt språkbruk. I enkäten deltog 14 finlandssvenska försökspersoner och 5 rikssvenska, alla med elteknisk utbildning eller med elteknisk arbetserfarenhet. Enkäten var tudelad. I den första

avdelningen ombads försökspersonerna klassificera 30 termer sammanlagt både ur Teknik och ur Elbladet som främmande, ganska bekanta eller mycket bekanta. I den andra avdelningen ombads de förena med streck sådana termer som de anser betyder samma sak. Antalet termer var här 20, också nu ur Teknik och ur Elbladet.

Enkäten är i vissa avseenden bristfällig. Antalet försökspersoner är mycket litet och ojämnt fördelat så att finlandssvenskarna är i majoritet. Termerna ges inte i kontext, vilket gör att försökspersonerna kan uppleva termer sådana som t.ex. *avbrytare* som mångtydiga och därför svåra att kombinera. Avsikten med enkäten är att se om finlandssvenskar och rikssvenskar förstår termerna lika, dvs. om den variation i terminologin som källorna uppvisar har någon betydelse för förståelsen. Man kunde tänka sig att de olika termerna för samma begrepp inte

försvårar förståelsen utan att de är regionalt oberoende alldagliga varianter som kanske inte används i den enhetligt producerade läroboken men väl av olika fackmän som t.ex. skribenterna i Elbladet.

Enkäten visar dock att så inte alltid är fallet. Många av termerna klassificeras visserligen som mycket bekanta av både finlandssvenskar och rikssvenskar. Sådana är *eluttag*, *stickkontakt*, *sladd*, *huvudströmbrytare*, *huvudbrytare* (som känns igen av 93 % av finlandssvenskarna mot 86 % för *huvudströmbrytare*), *stöpsel*, *propp*, *strömbrytare*, *säkring*, *skarvledning*. Men många andra termer är inte helt bekanta för försökspersonerna i båda grupperna. Termerna *märkskiva* och *skyddskontaktuttag* t.ex. förefaller relativt främmande både för finlandssvenskar och för rikssvenskar.

Den största kontrasten i förståelse uppträder vid termerna i följande uppställning.

Tabell 1. Termförståelse. Siffrorna anger procent inom respektive region.

TERM	FINLAND			SVERIGE		
	främmande	ganska bekant	mycket bekant	främmande	ganska bekant	mycket bekant
propphuv	50	14	36	—	—	100
passdel	71	7	22	—	—	100
Europakontakt	57	29	14	—	40	60
schuko-uttag	—	—	100	40	20	40
Euro-stickpropp	50	50	—	20	60	20
signalpärla	79	—	21	20	60	20
säkringslock	21	36	43	80	—	20
ledarklämma	36	36	28	80	20	—
avbrytare	21	29	50	100	—	—

Av de här termerna förekommer de för finlandssvenskarna främmande *propphuv*, *Europakontakt*, *passdel*, *signalpärla* enbart i den rikssvenska källan, medan de för rikssvenskarna obekanta termerna *ledar-*

klämma och *säkringslock* förekommer enbart i de finlandssvenska texterna. Termen *avbrytare* har som synes också orsakat problem även om den tas upp både i Ill. och i SAOL.

Också vid kombinationstestet visade det sig vara svårt för de finlandssvenska försökspersonerna att finna par till följande termer: *märkskiva* (93 % kunde inte finna par till termen), *bottenkontakt* (71 %), *avbrytare* (71 %) och *signalpärla* (50 %). Rikssvenskarna lyckades inte finna par till termerna *märkskiva* (100 %), *avbrytare* (100 %), *indikeringsbricka* (60 %) och *signalpärla* (60 %).

Överlag kan man notera, att finlandssvenskarna är terminologiskt mindre absoluta. För dem är de mycket bekanta termerna färre och de främmande fler än för rikssvenskarna. Det här är ganska naturligt, eftersom de finlandssvenska försökspersonerna i arbetslivet använder övervägande finsk terminologi och eftersom de på grund av språkmiljön är speciellt medvetna om terminologisk problematik. Också i sin utbildning konfronteras de finlandssvenska ingenjörerna med elteknisk terminologi i kompendier framför allt på finlandssvenska och på finska. Rikssvenska läroböcker används, men ganska sällan. Den finlandssvenska ingenjören får alltså redan från början en mer splittrad språklig-terminologisk bas än den rikssvenska.

Rikssvenskarna är också i enkäten mer absoluta i sina omdömen och klassificerar klart fler av termerna som mycket bekanta och färre som främmande. För dem förefaller valet av term relativt okomplicerat. Det är dock skäl att minnas, att grupperna av försökspersoner är olika stora, vilket kan inverka på värdena för ställningstagandena.

Undersökningen visar, att ganska få termer i dagens läge inte förstås av den ena parten men väl av den andra. Man kan

påstå, att 4 termer av 30 (där terminologisk variation föreligger) är främmande för rikssvenskarna och 5 termer av 30 för finlandssvenskarna. Det här betyder, att 9 termer av 30 eller närmare $\frac{1}{3}$ är främmande för någon grupp av försökspersonerna.

Som sådant tyder det här inte på någon stor terminologisk förvirring, men undersökningsresultatet visar tydligt att ytterligare vårdinsatser är av nöden när det gäller elteknisk terminologi. Likaså är det viktigt med en större terminologisk medvetenhet hos lärare och andra mönsterbildare.

Rent allmänt kan man rekommendera de eltekniska termbrukarna att vid tveksamhet konsultera standarderna. I de fall där rikssvenskan och finlandssvenskan har gemensamma termer, men finlandssvenskan dessutom har varianter, är det skäl att rekommendera den gemensamma termen. Då finlandssvenskan och rikssvenskan använder olika termer för samma begrepp, borde språk- och termvården ingripa och med lämpliga förslag lotsa brukarna ur deras dilemma.

Vi behöver alltså termarbete, standardisering och fortsatt rådgivning.

Ordböcker

- Malmström, Sten & Györki, Iréne (1981). Bonniers svenska ordbok. Finland.
- Molde, Bertil (red.) (1977). Illustrerad svensk ordbok. Tredje, reviderade upplagan. Stockholm.
- SFS-standarder.
- Svenska Akademiens ordlista (1974). 10 upplagan. Stockholm.
- Talvitie, Yrjö (1973). Ruotsalais-suomalainen tekniikan ja kaupan sanakirja. Forssa.